

Zolczer Péter

Selye János Egyetem, Modern Filológiai Tanszék

Hangsúlyban a kompetenciák

Az Állami művelődési program

angol nyelvre vonatkozó pedagógiai dokumentációi

Az Állami művelődési program angol nyelvvel foglalkozó dokumentumainak bevezetőjében a szerzők kihangsúlyozzák, hogy azok szorosan a Közös Európai Nyelvi Referenciakeret-re (KER) épülnek, mely dokumentum szerintük (többek között) meghatározza a pontosan megszabott, specifikus kompetenciák általános szintjeit, amelyek elérését a nyelvtanulók konkrétan meghatározott feltételek mellett célul tűzhetik ki maguk elé. (ISCED 3, 4. old.) A KER valóban foglalkozik ezekkel a kompetenciákkal, ugyanakkor ezen dokumentum szerzői pedig a következőre hívják fel a figyelmet:

„Egy dolgot le kívánunk szögezni. NEM az a célunk, hogy a nyelvvel foglalkozóknak megmondjuk, mit és hogyan tegyenek. Kérdéseket vetünk fel, nem a válaszokat adjuk meg. A Közös Európai Referenciakeretnek nem feladata, hogy a felhasználók által kitűzendő célokat vagy követendő módszereket megszabja.” (KER, 4. old.)

A fenti bekezdést olvasva jogosan merülhet fel a kérdés, hogy akkor mégis mire jó a KER, és hogyan vonatkoztatható a nyelvtanítás gyakorlatára? Mielőtt még kétségeink merülhetnének fel, a KER-t tovább olvasva annak szerzői megmagyarázzák a fenti állításukat, kihangsúlyozva, hogy a dokumentummal az Európai Tanács „a nyelvtanulás szervezésének résztvevőit arra ösztönzi, hogy munkájukat a tanulók szükségleteire, motivációjára, tulajdonságaira és forrásaira építsék. Ez a következő kérdések felvetését jelenti:

- Mire kell majd használniuk a nyelvet a tanulóknak?
- Mit kell megtanulniuk ezen célok eléréséhez?
- Miért akarnak nyelvet tanulni?
- Milyen emberek a nyelvtanulók (kor, nem, társadalmi és oktatási háttér stb.)?
- Milyen ismeretekkel, készségekkel és tapasztalattal rendelkeznek tanáraik?

- Milyen nyelvkönyvekhez és segédanyagokhoz (szótárakhoz, nyelvtankönyvekhez stb.), audiovizuális eszközökhöz, számítógéphez és számítógépes programokhoz stb. férnek hozzá?

- Mennyi időt tudnak (illetve hajlandók vagy képesek) a nyelvtanulásra fordítani?” (KER, 5. old.)

Tehát a KER dokumentumnak valójában nem az a célja, hogy bármit is pontosan, abszolút értelemben meghatározzon, hanem sokkal inkább „relatíván” tüntesse fel az említett kompetenciákat, melyeket a fenti kérdések megválaszolásával tudunk meghatározni, pontosítani (saját helyzetünkhöz és körülményeinkhez mérten). Ennek ellenére az Állami művelődési program a KER-ben meghatározott nyelvi szintek alapján úgy fekteti a hangsúlyt a kompetenciákra, hogy a fenti kérdésekről nem tesz említést.

Az angol nyelvvel (első idegen nyelvként) foglalkozó ISCED dokumentumokból összesen 5-féle érhető el, melyek szintén a KER-ben javasolt nyelvi szintek alapján vannak felosztva. Az ISCED 1, 2 és 3-ból úgy lesz 5 különböző dokumentum, hogy az utóbbi kettőből a nyelvi szintek miatt 2-2 (A1, A2, B1, B2) érhető el. Jelen cikkben az ISCED 3 B1 dokumentumára támaszkodom, ugyanakkor, ha vetünk egy pillantást az 5 dokumentum tartalomjegyzékére, láthatjuk, hogy azok valójában szinte csak a kompetenciák és a szókincs részletezésében térnek el egymástól. Az ISCED 3 B1 elméleti bevezetőjében részletes leírást kapunk arról, hogy mit értünk kompetencia (készségek és képességek együttese), általános kompetencia (nem csak nyelvi) és kommunikációs nyelvi kompetencia alatt. A dokumentum természetesen az utóbbira helyezi a hangsúlyt, melyet további három részre oszt fel (szintén a KER alapján): 1. nyelvi kompetencia

(pl. nyelvtani, lexikális, szemantikai), 2. szociolingvisztikai kompetencia (pl. illemszabályok a párbeszédben, frazeológiai kifejezések), 3. pragmatikai kompetencia (pl. beszédfunkciók, regiszterek, stílusok). A dokumentum következő, meglehetősen rövid (2,5 oldal) részében a kommunikációs készségekről olvashatunk (pl. hallgatás, olvasás, írás, beszéd). A következő fejezet (leghosszabb, 35 oldal) a fentebb említett (alap)kompetenciák alapján 25 konkrét kommunikációs kompetenciát állít fel (pl. vélemény kinyilvánítása, érzések és vágyak kifejezése, érvelés, reagálás múltbeli, jelenbeli és jövőbeli eseményekre), melyekre 1-1 példát is szolgáltat. Az ezt követő rész a szókincs témáit, illetve a témákhoz kapcsolódó, kötelezően elsajátítandó szavak listáját tartalmazza. A dokumentum az óraszámokra vonatkozó tantervekkel végződik. Az ISCED dokumentumok tehát meghatározzák, hogy a különböző nyelvi szinteken mit kellene tudnia a nyelvtanulónak, de egyáltalán nem tesznek említést arról, hogy az adott kompetenciákat hogyan, milyen módszer(ek)el és technikákkal kellene elsajátítaniuk. Viszont éppen ezért a nyelvtanárok viszonylag nagy szabadsággal rendelkeznek tanmenetük létrehozásában, melyet egy a KER alapján összeállított tankönyv és egyes kommunikáció alapú módszerek kombinációjával jelentős hatékonyságúvá alakíthatnak. Ugyanakkor az is fontos, hogy az ISCED dokumentumban részletezett 25 kompetenciát szinte kizárólag csak referenciaként használhatunk arra, hogy ellenőrizzük a diákok nyelvi tudásának pragmatikai aspektusát.

Hogy miért ne a listázott kompetenciákból induljunk ki? Azért, mert a gyakorlatban ez kimondottan bonyolítaná a helyzetet, főleg akkor, ha tanmenetet szeretnének felállítani pl. az egyes kompetenciákban felsorolt nyelvtani szerkezetek alapján. Nézzünk meg egy

konkrét példát: az ISCED 3 B1 nyelvi szintre vonatkozó dokumentumának 7. kompetenciája az Érzések felismerése és kifejezése (21. old.). Ezen belül az első funkció az *Elégedettség és boldogság kifejezése*, melynek egyik példamondata a *He has made astonishing progress* [Elképesztő előrehaladást produkált]. A funkció nyelvi eszközei között (a mondatban lévő nyelvtani szerkezetnek megfelelően) fel van sorolva a befejezett jelen igeidő, melyet általában akkor használunk, amikor egy múltban történt esemény jelenre vonatkozó hatását akarjuk kifejezni, kihangsúlyozni. Amennyiben nyelvtanárként a kompetenciákat vennénk alapul a tanmenetünk elkészítésénél, a befejezett jelen igeidővel azon a tanórán kellene foglalkoznunk, melyre a 7. kompetenciát osztottuk be. Ez két okból sem valósítható meg: (1) már jóval a B1 szint előtt kell, hogy foglalkozzunk ezzel a nyelvtani szerkezettel, (2) a befejezett múlt redundánsan szerepel a kompetenciák között. Előfordul például a 16. kompetenciánál is, melynek neve *Reagálni egy a múltban történt eseményre* (30. old.). Ennek a kompetenciának a második funkciója a *Kifejezni, hogy valamit elfelejtettem*, melynek első példamondata a következőképpen hangzik: *I've left my keys at home* [Otthon felejtettem a kulcsaim]. Ebben a mondatban szintén befejezett jelentet használunk, mely igeidő szerepel is a funkció melletti nyel-

vi eszközök oszlopban. A helyzet az, hogy ennél a mondatnál ugyanazért használjuk a befejezett múltat, amiért a 7. kompetenciában lévő példamondatnál, mindössze a (pragmatikai) kontextus volt más, mivel más volt a megnyilatkozásunk funkciója. Amikor a befejezett múltat tanítjuk a nyelvtanulóknak, arra összpontosítunk, hogy a lehető legpontosabban írjuk le, hogy mikor használatos ez az igeidő (ugyan-ez a cél az összes többi nyelvtani szerkezet esetében is). Joggal kaphatjuk ellenérvként, hogy márpedig ismétlés a tudás anyja. Ez valóban így van, ugyanakkor figyeljük meg, hogy ha a 7. és a 16. kompetencia alapján készíténénk az óraterveket, nemcsak az lenne a gond, hogy redundánsak lennénk, hanem az, hogy a sorrendben előbb lévő órán szándékosan úgy kellene a befejezett jelentet magyaráznunk, hogy a nyelvtanulóknak ne legyen belőle nyilvánvaló az a funkció, amelyet ezzel az igeidővel csak egy későbbi órán fogunk átvenni. Más szóval, ha a kompetenciákra alapoznánk a tanmenetünket, illetve az óraterveinket, meglehetősen pazarolnánk azt a tényezőt, amelyből kétséget kizáróan tanárként így is kevéssel rendelkezünk, ami nem más, mint – a tananyag mennyiségéhez viszonyítva aránytalan – idő. Miért ne mondanánk meg a nyelvtanulóknak, hogy egy adott nyelvtani szerkezettel más és más funkciókat (szándékokat)

is ki tud fejezni, főleg akkor, ha az azokat tartalmazó mondatok megformálásához a nyelvtanuló már minden tudást elsajátított? Ez a probléma annyira nyilvánvalónak tűnik, hogy felmerül a kérdés, vajon nem másképp értelmezendők-e az ISCED dokumentumok. Amennyiben igen, javasolt lenne egy megoldókulccsal való bővítés, mely egyértelműsíti a kérdéses értelmezést.

Mindezek ellenére az ISCED dokumentumokban felsorolt kompetenciák, azok funkciói, illetve az azokban használatos nyelvi eszközök felhasználhatók a tanórák terveinek elkészítéséhez, de sokkal inkább „példatárként” mint olyan forrásként, melyből megtudhatjuk a tanítás hatékonysága szempontjából rendszerezett tananyagot. Talán gyümölcsözőbb lenne, ha a kommunikációs kompetenciák mellett a nyelvi kompetenciákat (pl. nyelvtani, szemantikai, fonológiai, lexikai szerkezeteket/eszközöket) is rendszereznék, mivel a nyelvtanár és a nyelvtanuló szempontjából (figyelembe véve az elvárásokat) mégiscsak ez bizonyul a hatékonyabb megközelítésnek.

Irodalom:

- ISCED 3 Anglický jazyk, úroveň B1, Štátný vzdělávací program ŠPU
- Közös Európai Nyelvi Referenciakeret (Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment)